

Szwankowska, Hanna

Towarzystwo Miłośników Historii w Warszawie w 1968 roku

Przegląd Historyczny 60/4, 771-774

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

TOWARZYSTWO MIŁOŚNIKÓW HISTORII W WARSZAWIE W 1968 ROKU

Towarzystwo Miłośników Historii prowadziło w 1968 r., podobnie jak w latach ubiegłych, zebrania naukowe oraz prace badawcze nad historią Warszawy, a także rozszerzyło swoje formy działalności podejmując nowe inicjatywy.

Podstawową formą pracy Towarzystwa są zebrania naukowe: tzw. zebrania plenarne, doroczne konferencje o tematyce warszawskiej, a przede wszystkim zebrania Sekcji.

W okresie sprawozdawczym pracowało 8 sekcji (nie wszystkie przez cały okres), a mianowicie: Archiwalna, Historii Mazowsza, Historii Najnowszej, Historii Powszechnej, Historii Warszawy, Historii Wojskowej, Krytyczna oraz Łączności z Nauczycielami.

Sekcja Historii Warszawy była nadal najczynniejsza; na jej konto należy zaliczyć najwięcej inicjatywy i rzutkości oraz różnorodne i wszechstronne formy działania — zebrania naukowe, konferencje badaczy Warszawy w Radziejowicach, akcję wydawniczą, akcję „Zwiedzamy zabytki”, ankietę badawczą, pokazy filmowe, kulig w Puszczy Kampinoskiej połączony ze zwiedzaniem miejsc bitew i prelekcją o walkach w Kampinosie w czasie II wojny. Sekcja zorganizowała 9 własnych zebrań naukowych oraz 4 zebrania wspólnie z Pracownią Dziejów Warszawy Instytutu Historii PAN. Zebrania poświęcone były głównie dyskusjom nad najciekawszymi pracami naukowymi lub popularnonaukowymi, drukowanymi lub przygotowywanymi do publikacji. W ramach akcji „Zwiedzamy zabytki” dwa spotkania poświęcono pałacowi Szustra i działalności Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego oraz pałacowi Krasińskich, z informacją o zbiorach specjalnych Biblioteki Narodowej. Prace redakcyjne związane z serią p.n. „Biblioteka Wiedzy o Warszawie” prowadził Komitet Redakcyjny, o czym dalej. Sekcja, wraz z Instytutem Historii PAN, uczestniczyła w przygotowaniu sympozjum o roli Warszawy w procesie integracji II Rzeczypospolitej, które odbyło się w kwietniu 1969 r. Z tematyką Sekcji wiąże się również organizacja ankiety rozpisanej przez Pracownię Dziejów Warszawy Instytutu Historii PAN, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Redakcję „Życia Warszawy”, przy współpracy Towarzystwa Miłośników Historii i Towarzystwa Przyjaciół Warszawy. Ankieta „Jaka jesteś Warszawa?” podyktowana była potrzebami badawczymi; jej wyniki będą wydane w oddzielnej publikacji. Sekretariat Towarzystwa zajął się rozesełaniem ponad 1,5 tys. listów z zaproszeniem do udziału w ankiecie środowisk twórczych, przedstawicieli władz partyjnych i miejskich, młodzieży akademickiej i licealnej oraz innych środowisk. Ankieta wzbudziła ogromne zainteresowanie; na adres „Życia Warszawy” nadeszło wiele wypowiedzi.

Pracami Sekcji kieruje jej Zarząd; przewodniczącym jej jest, po ustąpieniu doc. dra M. Drozdowskiego — dr Jan Kosim.

Sekcja Historii Najnowszej przede wszystkim realizowała postulat przyjęty przez Zarząd Towarzystwa preferencji w 1968 r. tematyki związanej z 50-leciem odzyskania niepodległości; pięć z sześciu zebrań Sekcji (w tym jedno zamknięte) omawiało problemy z dziejów lat 1918—1939. W ciągu roku sprawozdawczego przewodnictwo Sekcji — po drze J. Molendzie — objęła dr Teresa Monasterska.

Spośród pięciu plenarnych zebrań Towarzystwa, dwa poświęcone były dziejom II Rzeczypospolitej, w tym uroczyste zebranie w dniu 15 listopada — z prelekcją prof. dra Janusza Pajewskiego „Międzynarodowe przesłanki II Rzeczypospolitej”.

Z zebrań Sekcji Historii Wojskowej, dwa — na ogólną liczbę czterech — związane z wydarzeniami dziejowymi II Rzeczypospolitej: 1. Rozbrajanie Austriaków i Niemców w listopadzie 1918 r. (płk dr Kazimierz Rosen-Zawadzki) i 2. Organizacja bojowa PPS (płk Jan Szwed-Szaniawski). Sekcja, jak zawsze, ma dość stały krąg uczestników zebrań zapewniający ożywioną i fachową dyskusję. Kierownictwo Sekcji, z okazji dziesięciolecia jej utworzenia, zebrało materiał dotyczący jej pracy. Sekcję prowadził ppłk doc. dr Leonard Ratajczyk.

Przeważająca ilość Sekcji zorganizowała po trzy zebrania w ciągu roku sprawozdawczego.

Sekcja Archiwalna włączyła się do tematyki 50-lecia uroczystym zebraniem, zorganizowanym wspólnie z warszawskim oddziałem Stowarzyszenia Archiwistów Polskich oraz omawiała bieżące wydarzenia archiwalne i zasoby; łącznie zorganizowała trzy zebrania. Kierownictwo Sekcji jednoosobowe — dr Irena Sułkowska-Kuraś.

Sekcja Krytyczna przedyskutowała trzy, interesujące szersze grono historyków, pozycje: S. Kieniewicza „Historia Polski 1795—1918”, J. Dowiata „Polska państwem średniowiecznej Europy” oraz J. Pajewskiego „Historia powszechna 1871—1919”. Zebrania tej Sekcji cechowała szczególnie szczerza dyskusja, swobodna wymiana kontrowersyjnych zdań. Sekcją kierował doc. dr Krzysztof Groniowski. Jedno z zebrań tej Sekcji połączone było z zebraniem Sekcji Historii Powszechnej, która zorganizowała w pierwszych miesiącach roku trzy interesujące zebrania, po czym zaprzestała działalności. Prowadził ją mgr Jan Sobczyk.

Podobnie Sekcja Łączności z Nauczycielami, interesujące trzy zebrania odbyła w początku roku, po czym — wobec trudności z zapewnieniem prelegentów i frekwencji — zawiesiła działalność. W krótkotrwałej, lecz ambitnej działalności Sekcji, którą kierował dr J. Ławnik, należy podkreślić żywy udział słuchaczy na zebraniach poświęconych programowi nauczania historii w szkole (w 1967 r.). Postulaty wysuwane przez nauczycieli i zebranych przedstawiono władzom oświatowym.

Sekcja Historii Mazowsza, kierowana przez prof. dra A. Wolffa i mgra H. Rutkowskiego, zorganizowała trzy zebrania, z których jedno dotyczyło wczesnego średniowiecza, a drugie wieku XIX, trzecie omawiało Mazowsze w kartografii XV i XVI w. (prof. dr St. Herbst). Sekcja nawiązała kontakt z Komitetem Redakcyjnym Wydawnictwa Lustracji dóbr królewskich XVI—XVIII w. i z Mazowieckim Ośrodkiem Badań Naukowych, w celu wspólnego zorganizowania konferencji o dziejach Mazowsza do 1795 r., planowanej na rok 1969.

Ogólna liczba zebrań, imprez i konferencji Towarzystwa wyniosła w roku sprawozdawczym 47, a więc w przybliżeniu tyle, ile w poprzednim okresie. Frekwencja nie uległa w ostatnich paru latach większym zmianom: przeważnie wynosiła 20—40 osób, a kilkakrotnie przewyższała 100 osób.

Tematami budzącymi szersze zainteresowanie były: wieczór pamięci Tadeusza Szturm de Sztrema, dyskusja nad książką W. Bartoszewskiego „Warszawski pierścień śmierci” oraz referat płka K. Rosen-Zawadzkiego „Sprawa śmierci gen. Sikorskiego”. Organizatorzy zebrań, w których uczestniczyły niewielkie, kilkunastu czy dwudziestuosobowe grupy członków, podkreślali, że odznaczały się one zwykle ożywioną dyskusją, a więc niska frekwencja nie świadczy o nieudanych zebraniach.

Prace badawcze w ramach Towarzystwa prowadziła Komisja Badań Dawnej Warszawy. Kierownik Komisji — mgr H. Szwankowska; pracownicy naukowci: archeolodzy — mgr Sławomira Ciepela i mgr Lidia Eberle; historycy i historycy sztuki — mgr Zdzisław Bieniecki, mgr Zbigniew Rewski, mgr Teresa Wyderko, mgr Romana Zdziarska; pracownicy administracyjni — Bohdan Rytarowski i inż. Bronisław Iwańczyk, fotografik — Waleria Krzyżanowska. Komisja kontynuowała

zapoczątkowane uprzednio tematy badawcze z historii rozwoju przestrzennego Warszawy. Kontynuowano lub zakończono kwerendy do kilku tematów, uzyskując cenne materiały z archiwów pozawarszawskich: do dziejów Pragi warszawskiej i zespołu praskich bernardynów — z archiwum prowincji oo. bernardynów i bibliotek krakowskich, do działalności Karola Baya w Polsce — z akt parafialnych i klasztornych diecezji siedleckiej. Opracowano: tabele statystyczne dla zagadnień demografii Pragi z końca XVIII w., rekonstrukcje planów Pragi z tego okresu (sieć uliczna i zabudowa); dzieje budowy zespołu bernardynów. Opracowano działalność architektoniczną Karola Baya w związku z przebudową kościoła augustianów warszawskich wraz z bogatą dokumentacją fotograficzną. Prowadzono uzupełniającą kwerendę do budownictwa mieszkaniowego w Warszawie w II połowie XVIII wieku, opracowano rozdział o zabudowie drewnianej wraz z opracowaniami graficznymi (rekonstrukcje rzutów typowych domów drewnianych). Przygotowano artykuł: „Ze studiów nad Karolem Bayem — pałac Sieniawskich (Krakowskie Przedmieście nr 5)” wraz z dokumentacją fotograficzną. Zakończono opracowanie: „Posiadłość warszawska Koszyki”. Kontynuowano kwerendę w aktach hipotecznych do dziejów XIX-wiecznej kamienicy warszawskiej wraz z opracowaniami graficznymi. Dział Archeologiczny pracował nadal nad zabytkami kultury materialnej zebranymi w wyniku prowadzonych w latach ubiegłych licznych prac wykopaliskowych.

Na zebraniach specjalistycznych przedyskutowano koncepcję wydawnictwa zbiorowego „Źródła archeologiczne do dziejów Warszawy”, zaproszono do współpracy archeologów spoza Komisji specjalizujących się w innych niż pracownicy Komisji rodzajach zabytków. Napisano część opracowania do zeszytu pierwszego wydawnictwa, kontynuowano katalogowanie zabytków szklanych i skórzanych. Wybrano najcenniejsze kafle renesansowe i skatalogowano je. Kontynuowano współpracę przy przygotowywaniu ekspozycji Muzeum Przemysłu Skórzanego w Radomiu (w stadium organizacji). W związku z tym przygotowano artykuł popularnonaukowy „Przemysł skórzany w Polsce w okresie od XIV do XIX w.”.

Rok 1968 przebiegał w Komisji pod znakiem trudności formalno-budżetowych wobec znacznego obniżenia limitów na płace i bezosobowy fundusz płac. Te — pogłębiające się od paru lat — tendencje finansowe oraz niemożność dalszego dotowania Komisji, pozostającej w ramach organizacyjnych TMH, przez Wydział Kultury, spowodowały decyzję Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy o przejściu Komisji do Muzeum Historycznego m. st. Warszawy z dniem 1 stycznia 1969 roku.

Komisja Badań Dawnej Warszawy została utworzona w 1951 r. przez inż. arch. Stanisława Żaryna jako placówka naukowa mająca za zadanie przebadanie dziejów miasta w oparciu o źródła historyczne i prace terenowe. Zniszczenie najstarszych dzielnic dostarczyło bowiem niepowtarzalnej „okazji” badań terenowych. Po ich przeprowadzeniu rozszerzono problematykę badawczą na rozwój przestrzenny całego miasta. Komisja wyspecjalizowała się w zagadnieniach historii rozwoju przestrzennego i kultury materialnej, prowadząc prace zespołowe i indywidualne. Istniała lat 17, w tym 13 — przy Towarzystwie Miłośników Historii.

Towarzystwo prowadziło nadal akcję wydawniczą. Ukazały się 4 numery „Przeglądu Historycznego” o objętości 81,75 arkuszy wydawniczych. Seria „Biblioteka Wiedzy o Warszawie” weszła w stadium realizacji — sześciu autorów złożyło swe prace: A. Zahorski „Warszawa w XVIII w.”; J. Durko „Warszawa przełomu XIX/XX w. w relacjach robotników”; Z. Rajewski i K. Musianowicz „Pradzieje Warszawy: Warszawa we wczesnym średniowieczu; Badania na Bródnie Starym”; A. Kersten „Warszawa Kazimierzowska”; J. Kulczycka-Saloni „Warszawa okresu pozytywizmu”; E. Szwanowski „Teatr w stolicy do 1939 r.”. Część prac została

już oddana do produkcji w PIW, inne znajdują się w opracowaniu redakcyjnym. Redakcja merytoryczna serii i jej organizacja należą do Komitetu Redakcyjnego TMH (M. Drozdowski, H. Kiepuska, R. Kołodziejczyk, J. Kosim, M. Nietyksza, H. Szwankowska). Seria ta jest realizowana w oparciu o fundusze uzyskane z Wydziału Kultury Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy; kilka tomów ukaże się w 1970 r.

Wspólnie z Towarzystwem Przyjaciół Warszawy wyróżniono dyplomami honorowymi wybitne pozycje warszawianów lat 1966—1968. Brano pod uwagę nie tylko opracowania naukowe i wydawnictwa źródłowe, lecz także popularnonaukowe, wspomnienia i eseje. Jury w składzie: prof. dr St. Herbst, prof. dr J. Woliński, prof. dr A. Wyczański, prof. dr A. Zahorski, doc. dr M. Drozdowski, kustosz A. Słomczyński, mgr H. Szwankowska oraz inż. J. Grabowski i red. K. Beylin z Towarzystwa Przyjaciół Warszawy wybrało następujące pozycje: B. Wieczorkiewicz „Słownik gwary warszawskiej XIX w.”, Wł. Bartoszewskiego „Warszawski pierścień śmierci 1939—45”, H. Kiepuskiej „Inteligencja zawodowa Warszawy 1905—07”, Al. Maliszewskiego „Na przekór nocy”, St. M. Salińskiego „Long-play warszawski” oraz „Katalog rysunków z Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie”, cz. I: Varsaviana — w opracowaniu T. Sulerzyskiej i St. Sawickiej przy udziale J. Trenklerówny. Dyplomy honorowe wykonano z funduszy i staraniem Wydziału Kultury Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy. Ponadto Zarząd Towarzystwa Przyjaciół Warszawy zakupił dla laureatów grafiki o tematyce warszawskiej. Dyplomy i grafiki wręczono 10 czerwca 1968 na uroczystym spotkaniu badaczy Warszawy w Radziejowicach, na którym dyskutowano nad referatem dra J. Górskiego „Problemy i dyskusje nad rozwojem powojennej Warszawy”.

Należy zaznaczyć, że w oparciu o wniosek Towarzystwa Miłośników Historii prof. dr B. Wieczorkiewicz otrzymał jedną z nagród Wydziału Kultury PRN za upowszechnianie kultury.

Pracami Towarzystwa kierował Zarząd, wybrany w 1967 r. na okres dwóch lat:

Prezes	— prof. dr Janusz Woliński
Wiceprezes	— prof. dr Andrzej Wyczański
Wiceprezes	— doc. dr Marian Marek Drozdowski
Sekretarz	— mgr Hanna Szwankowska
Skarbnik	— mgr Andrzej Janowski
Członkowie:	— doc. dr Krzysztof Groniowski
	dr Janina Kasprzakowa
	prof. dr Bogusław Leśnodorski
	dr Jan Molenda
	doc. dr Antoni Mączak
	mgr Maria Nietyksza
	mgr Wiktor Nowakowski
	mgr Henryk Rutkowski
	mgr Jan Sobczak
	dr Jan Tomicki
	prof. dr Adam Wolff
	ptk doc. dr Jan Wimmer

W skład Zarządu wchodził również Redaktor „Przeglądu Historycznego” prof. dr Stefan Kieniewicz; w posiedzeniach Zarządu brali także udział przewodniczący Sekcji.

Liczba członków Towarzystwa w końcu 1968 r. wynosiła 687 osób.